

Par. 18 Münster wordt opnieuw aktief!

Wie na al het voorgaande nog de indruk mocht hebben, dat Westerwolde, en Onstwedde als deel daarvan, een bruisend aktief, welvarend stukje van de Nederlanden is geweest, moeten we hier helaas alle illusies ontnemen. Ondanks een schrijnend klein aantal gegevens, kunnen we toch wel met zekerheid zeggen, dat Westerwolde na de 80-jarige oorlog arm geweest is, erg arm, en dun bevolkt, erg dun bevolkt. De voortdurende krijgshandelingen in de beginjaren van de strijd tegen Spanje zullen hun tol wel geëist hebben, alsook het gebrek aan hygiëne, medische zorg, slechte woonomstandigheden, enz.

Toch blijft Westerwolde in de belangstelling, zelfs internationaal. Alweer is die belangstelling echter niet bijster positief. Westerwolde zal, althans dat is de bedoeling weer eens in andere handen overgaan. En vanwaar komt de belangstelling? We hadden het niet kunnen raden. De bisschop van Münster wordt voor de zoveelste keer aktief waar het Westerwolde betreft. De krijgshaftige, wilde bisschop Bernard van Galen, heeft 't in zijn hoofd gezet om zich te wreken over "geleden onrecht bij Borculo en Diele" (in de Gelderse Achterhoek). Daarenboven heeft hij zich verbonden met Engeland, dat een bondgenoot tegen de Nederlanden best kon gebruiken, aangezien de Tweede Engelse oorlog tussen beide zeevarende naties net was uitgebroken. Bisschop Bernard wist wat hij deed, toen hij Westerwolde uitzocht als object van zijn aanvalsdrift. Westerwolde zelf zal hem matig geïnteresseerd hebben, het was vooral de rijke handelsstad Groningen, die hem zijn bisschoppelijke scepter voor een zwaard en zijn priestergewaad voor een harnas deed ruilen. Bij Delfzijl zou hij zich na zijn geslaagde aktie bij de Engelse troepen voegen, die daar zouden landen. Arm Westerwolde! Het zou opnieuw doorgangshuis worden voor vreemde troepen, met alle gevolgen van dien: plundering, brandstichting, moord en doodslag. Maar hadden wij dan geen schansen om ons de vijand van het lijf te houden? De Bellingwolderschans (Oude Schans), de Langakkerschans (Nieuwe Schans) en niet te vergeten de vesting Bourtange? En konden we de gebieden, die eventueel bij een inval nog als toegang zouden kunnen dienen niet onder water zetten, zodat de wegen onbruikbaar werden?

Ja inderdaad, die schansen hadden we, maar het onderhoud was in de voorafgaande jaren schromelijk verwaarloosd. Met Bourtange was het blijkens de berichten al heel slecht gesteld. De paalwerken waren omgevallen; de doornheggen, die de aardwerken verbonden geheel verdord. De bezetting bestond uit zegge en schrijve 50 koppen. De boeren uit het gebied rond Bourtange hadden de zaak verdedigings-technisch

gezien nog verergerd, door gaten te graven onder de veendijken, om hun overtollige water kwijt te raken. En juist deze dijken waren een onmisbaar element in het inundatiestelsel, het onder water zetten van het betrokken gebied om de vijand de toegang te versperren.

Letterlijk met een "nood-gang" wordt geprobeerd de zaken weer min of meer in orde te krijgen. Boeren, die zich tegen inundatie verzetten mogen met de wapens gedwongen worden tot medewerking. Terecht, zo durven we achteraf stellen. Zonder deze maatregel was de provincie als geheel gegarandeerd verloren geweest.

Met de troepen was het immers bedroevend gesteld. "Algehele verwaarlozing", zo kunnen we de toestand het beste omschrijven. "Hadden de Hollanders zoveel troepen gehad als in de finantierekeningen waren opgeteekend, dan zouden zij weinig te vreezen hebben gehad. Maar zij konden niet eens 6.000 man in het veld brengen. Onervarene burgemeesterszootjes waren de officieren der zwakke troepen; zij bedrogen den Staat ter helfte van de soldij, die zij zelve in den zak staken", zo bericht een geschiedschrijver ons over deze tijd.

De Stad Groningen ziet in, dat zij zichzelf moet helpen en leent 522.000 gulden om onder andere de geworven manschappen te kunnen betalen. De Rooms-Katholieken worden duidelijk nog niet vertrouwd: zij moeten allen hun wapens inleveren en moeten "wachtgeld" betalen. De Staten-Generaal wordt dringend verzocht om hulpstroepen en oorlogstuig. Tevergeefs.

Op 14 september 1665 stuurt Bernard van Galen een trompetter naar Den Haag met eisen, die gelijk zijn aan een oorlogsverklaring.

Op 18 september verschijnen de eerste Münstersen voor Bourtange. Ze worden met een aantal "hartelijke" kanonschoten begroet. Het zijn echter niet meer dan schijn-aanvallen van Münsterse kant. Ondertussen werken ze er druk aan om het Bourtanger moeras met rijshout te overbruggen, rijshout dat met karrevrachten vol was meegenomen. Vele families zien de bui hangen en vluchten naar de Stad. De Stad is bevreesd - terecht waarschijnlijk - dat Westerwolde zich onder de bescherming van de naderende vijand zal plaatsen, zulks om bloedvergieten te voorkomen, en zich vervolgens onder de heerschappij van de nieuwe macht zal schikken. Als ook het Oldambt dat doet, is Groningen verloren. De Staten-Generaal zien dat nu (eindelijk) ook in en sturen versterkingen. Het zou echter normaal gesproken te laat zijn geweest, want de 26e september zijn de Münstersen al bezig bij Ter Apel versterkingen op te werpen, zijn de bruggen over het moeras bijna klaar om kanonnen en ruiters over te laten trekken, en wordt er ook al geschut op ponten geladen voor de overtocht over de Eems.

Een MUnsterse zegetocht lijkt aanstaande.

Maar een kleine groep van het leger van de Staten-Generaal overvalt de voorhoede van het bisschoppelijke leger, dat bij Jipsinghuizen zijn kamp heeft opgeslagen. Het heeft er alle schijn van, dat het hier ging om een verkenningstocht, en dat men bij toeval op de vijand is gestuit. De Staatse troepen hebben het voordeel van de verrassing gehad, want hoewel de bisschoppelijken viermaal zo groot in aantal zijn, wordt hun een fikse nederlaag toegebracht: 300 man dood, gewond of gevangen van de 1.800, die er lagen. Kapitein Ham van de garde van Groningen en Ommelanden trekt vervolgens terug op Winschoten, omdat hij bang is voor de reservetroepen van de bisschop. Ze zijn hoogstwaarschijnlijk een beetje beduusd geweest van hun plotselinge zege, want achteraf is gebleken, dat de gevluchte MUnstersen, die zich verscholen hadden in het bos bij Jipsinghuizen, hun vaandels al opgerold hadden en bereid waren tot overgave als ze ontdekt zouden zijn. Ach ja, als men alles van te voren eens wist..... Dan was bisschop Bernard zeker Overijssel/Gelderland binnengetrokken en niet Westerwolde. Achteraf is namelijk ook gebleken, dat de verdediging van Midden-Nederland dermate zwak en ongeorganiseerd was, dat de bisschop waarschijnlijk in één keer tot Amsterdam had kunnen doortrekken. Maar de bisschop had andere dingen aan z'n hoofd. Hij zou voor de Engelse koning een leger aanwerven van in elk geval 22.000 man, maar hij betaalde er maar 11.000. Van het resterende gedeelte van de vier miljoen, die hij gekregen had, heeft hij zich drie weken achtereen bedronken en op andere wijze goede sier gemaakt.... Maar goed, terug naar het Westerwoldse strijdtoneel. De slag bij Jipsinghuizen is in de geschiedenis van Groningen en van de Verenigde Nederlanden belangrijker geweest dan de Slag bij Heiligerlee in 1568. Als deze slag niet zo'n doorslaand succes was geworden voor de Groninger troepen, was in elk de hele provincie verloren geweest, en 't was in 't geheel niet ondenkbaar geweest, dat door de smelting van MUnsterse en Engelse troepen, die dan mogelijk was geworden, de hele Republiek ten onder was gegaan.

Dat het gebeuren bij de Westerwoldse bevolking grote indruk heeft gemaakt, moge blijken uit het feit, dat er over de Slag bij Jipsinghuizen een volksverhaal in omloop is in meerdere versies. Volgens dat verhaal werd de overwinning ingeleid door een Westerwoldse boer/namaak-boer, die een schildwacht overmeesterde en de Staatse troepen te hulp riep. De mooiste versie, tevens de meest fantastische, vonden we in deel I van de bundel "Groninger Volksleven", van K. ter Laan. Als illustratie van de moed (?) van de Westerwolders laten we het hier onverkort volgen.

WILLEM KOSTER.

"Willem was de koster van Vriescheloo, in de dagen van de Eerste MUnsterse oorlog, toen de troepen van de bisschop rondzwierven in Westerwolde. Hij had drie dingen, waardoor hij bekend was: 't was maar een klein mannetje; hij was nergens bang voor; hij kon buitengewoon goed hoornblazen. En alle drie zijn hem goed te pas gekomen.

Toen de MUnstersen in Jipsinghuizen waren, ging hij er op los, gekleed als een boertje, met een hoorn onder zijn wams. Op de Spinberg stond een schildwacht; de koster hield een praatje met hem, bood hem tabak om zijn pijp eens aan te steken en stak hem dood. Toen blies hij 't Wilhelmus op zijn hoorn. De MUnstersen dachten, dat het de Staatse troepen waren, sloegen op de vlucht en verdronken in de rivier. Zij zijn daar begraven en 't heet daar nog altijd " 't MUnsterse Kerkhof". Anderen zeggen " 't Bisschopskerkhof", maar de bisschop zelf was er niet bij. Later was koster Willem weer op pad, nu bij de Wedderbörg. De vijand zag hem, doch Willem sprong net op tijd in de gracht en wist zich daar te verbergen onder de plompebladeren. En zo is hij weer ontkomen.

Maar voor de derde keer liep het nog niet zo gemakkelijk af. Maar 't is toch nog weer goed gegaan. Hij zat achter een hek; een troep ruiters trok voorbij en Willem schoot er twee van dood. De anderen wisten niet, waar hij zo gauw gebleven was, maar een holle wilgenboom was zijn schuilplaats en daar dachten die ruiters juist niet aan. De mooiste van al zijn avonturen beleefde hij in Vlagtwedde. Daar waren een troep MUnsterse ruiters bezig met plunderen. Zij hadden hun paarden in een stuk groenland laten lopen, en ook de oppassers gingen aan de roof meedoen. Toen was de kans schoon. Willem maakte zich van de paarden meester, bond ze kop aan staart en draafde met alle elf naar 't fort Bourtange, waar ze hartelijk welkom waren". Willem, wiens volledige naam Willem Maartens was, kreeg later als beloning voor zijn heldenmoed - zo vertelt men - van de Staten de "Stobben", toen nog "De laatste Stuyver" geheten, tussen Vlagtwedde en Bourtange.

Begin 1666 zijn alle MUnstersen verdwenen. Bij hun vertrek op 7 en 8 januari steken ze de kerk te Wedde die ze als munitie-magazijn hadden gebruikt, evenals de kerk, toren en pastorie en school van Vriescheloo in brand. Dezelfde maand nog wordt de brug, die ze in het moeras hadden aangelegd door de Westerwolders grondig vernield. Westerwolde had het weer eens gered. Voor hoelang?